

TEORİK ÇERÇEVESİ VE DÜNYADAKİ UYGULAMALARIYLA SENDİKA-SİYASET, SENDİKA-SİYASAL PARTİ İLİŞKİSİ

T.C. Marmara Üniversitesi
İ.L.B.F. Dergisi
YIL 2004, CILT XIX, SAYI 1

Yrd. Doç. Dr. Adnan Mahiroğulları*

ÖZET

Sendikaların ekonomik, sosyal ve siyasal olmak üzere üç önemli fonksiyonu vardır. Sendikalar, siyasal fonksiyonlarını daha ziyade hükümet politikalarını etkilemek amacıyla kullanırlar.

Sendikaların siyasal partilerle genel olarak ekonomik ve ideolojik nedenlerle ilişki kurdukları bilinmektedir. Siyasal partilerle kurulan ilişkilerin boyutu, sendikaların örgütlenme felsefelerine göre değişebilmektedir.

Dünyadaki uygulamalara bakıldığında, sendika-siyasal parti ilişkilerinde günümüze kadar üç model ortaya çıkmıştır: “bağımsız model”, “bağımlı model”, “ara bağımlı model”.

1980 sonrası yıllarda, sendika-siyasal parti ilişkilerinde önemli değişiklikler olduğu gözlemlenmektedir.

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN TRADE UNION-POLICY, TRADE UNION-POLITICAL PARTY IN THE WORLD, ITS THEORETICAL FRAMEWORK AND APPLICATIONS

Trade unions have three significant functions, i.e. economic, social and political. They perform their political functions in order to influence the policies of government.

Trade unions establish relations with political parties for economical and ideological reasons. The dimensions of these relations can change in accordance with organization philosophy of trade unions.

When we look at actual practices, in the world, three models are distinguishable in terms of in the relations of trade union-political party, namely “independent model”, “dependent model” and “interdependent model”.

---

* Cumhuriyet Üniversitesi Öğretim Üyesi, Sivas.

After the 1980's, important changes which taken place in the relations of trade unions-political parties are noteworthy.

Giriş

Endüstri Devrimi sonrasında çalışma saatlerinin kısaltılması, kadın ve çocuk işçilerin korunması, "sefalet ücreti" düzeyinde oluşan ücretlerin yükseltilmesi, koalisyon yasaklarının kaldırılması, genel oy hakkının elde edilmesi gibi konularda o dönemin işçi kuruluşları "düzen-dışı" örgütler olarak uzun bir süre mücadele vermek durumunda kalmışlardır. Marksizm ve Anarşizm gibi düzen karşıtı ideolojiler, işçilerin verdiği mücadelelere teorik bazda katkıda bulunarak işçi örgütlerini etkilemiş ve kendilerine taban oluşturmuşlardır.

Sendikacılığın yasallık kazanması ve genel oy hakkının elde edilmesiyle birlikte siyasal partiler; öncelikle komünist ve işçi partileri, daha sonraları da muhafazakâr partiler olmak üzere, örgütlü güç olan sendikalara karşı ilgisiz kalmamış, en azından işçi oylarını alabilmek için sendikalarla ilişki kurma yoluna gitmişlerdir. Dolayısıyla sendika-siyaset ve sendika siyasal parti ilişkisi, ideolojik ve karşılıklı çıkar bağlamında XX. yüzyılın başlarına doğru giderek yoğunluk kazanmaya başlamıştır.

Sendikalar, temsil ettiği grubun hayat koşullarını iyileştirmek, çıkarlarını en iyi şekilde savunabilmek için sendikacılığın ekonomik ve sosyal fonksiyonlarını kullanmanın yanı sıra, siyasal fonksiyonunu da etkin olarak kullanmak durumundadır. Bu çerçevede, öncelikle sanayileşmiş ülkelerden başlamak üzere, bazı sendikalar, birlikte ortak amaçlara yöneleceği siyasal partiler kurarak sorunlarına siyaset arenasında çözüm arama yolunu izlemişler; ya da bazı partiler, iktidara daha çabuk ulaşmak amacıyla kendi doğrultularında sendikal üst örgütler kurarak oy tabanlarını genişletmek istemişlerdir.

Bu çalışmada, sendika-siyaset ve sendika-siyasal parti ilişkisinin dayandığı teorik çerçeve bağlamında sendikaların siyaset yapma, siyasal partilerle ilişki kurma nedenleri ve dünya ölçeğinde sendika-siyasal parti ilişkileri ele alınarak, ilişkilerde 1980 sonrası gözlemlenen değişim incelenecektir.

I-SENDİKA-SİYASET İLİŞKİSİ

I.1. Siyaset Kavramı ve Sendikaların Siyaset Yapma Gerekliğinin Teorik Çerçevesi

Sendika-siyaset ilişkisinin mantığı, siyaset kavramının dar veya geniş anlamda yapılan tanımlarıyla açıklanabilir. Dar anlamıyla siyaset, "devlet işlerini düzenleme ve diğer devletlerle ilişkileri yürütme, kısaca devleti idare etme sanatıdır". Geniş anlamıyla siyaset, "ülkedeki iktidarı ele geçirmek amacıyla mücadele edilmesi, toplumu yakından ilgilendiren tüm sorunlar için siyasal iktidarın aldığı kararlara doğrudan veya dolaylı şekilde etkide bulunulmasıdır." (Tuğ, 1992: 213).

Kavramın yukarıda yapılan geniş anlamdaki tanımında görüldüğü üzere, siyaset olgusu iki eksen üzerine kurulmuştur. Birinci eksen, iktidarı ele geçirmek veya muhafaza etmek için girişilen mücadeleler bütünü; ikincisi ise, iktidara gelen siyasal partilerin kamu işleri ile ilgili uygulamaya koyacağı “para politikası”, “eğitim politikası”, “vergi politikası” gibi kararlarının içeriğidir (Mouriaux, 1985: 22-23). Dolayısıyla, siyaset kavramının geniş anlamdaki tanımı için kısa ve öz olarak "Devleti yöneten siyasal iktidarların toplumun sorunlarıyla ilgili olarak aldığı kararlara önemli ölçüde etkide bulunan kuvvetlerin faaliyetleri" (Daver, 1993: 43) şeklinde bir tespit bulunmak yerinde olacaktır. Aynı doğrultuda, “Genel Sendika Teorisi” içinde yer alan “Grup Teorisi” de; siyaseti, iktidarı ele geçirmek ya da muhafaza etmek isteyen farklı çıkar gruplarının uyumsuzluklarından kaynaklanan bir olgu olarak kabul etmektedir. (Akçaylı, 1983: 4).

Çoğulcu demokrasilerde siyasal iktidarı elinde tutanlarla, bu iktidara sahip olmayanlar arasında sürekli mücadele içine girilmesi ve karşılıklı olarak biri diğerini etkilemesi siyasetin doğası gereğidir. Zira, siyaset kavramının geniş anlamdaki tanımında da görüldüğü gibi, bireyler ve farklı çıkar grupları, iktidarı ellerinde tutanların eylemlerini değişik açıdan değerlendirip yorumlayarak, düşünce ve isteklerini siyasal iktidara yöneltip onu etkilemeyi amaçlar (Eyrenci, 1984: 174). Siyaset bilimindeki “İşlevsel Sistem Teorisi”ne göre, çıkar grupları ile siyasal sistem arasında her zaman mevcut olan bu tür etki, bir anlamda input-output (girdi/çıktı) modelini geliştirmiştir. Sistemde girdiler (inputs), çıkar gruplarının tüm istekleri ve siyasi sisteme vaat ettiği desteklerdir (Akçaylı, 1983: 7; Kapani, 2000: 31; Çam, 1990: 21). Çıkar gruplarının istek ve destekleri siyasal karar mekanizmasına intikal ettirilerek, sonuçta grupların baskı gücüne göre söz konusu istekler, vaat edilen yükümlülükler doğrultusunda belirli bir çıktıya (output) dönüşebilir. Diğer bir deyişle, siyasal iktidarı elinde tutanların aldıkları kararlar ya da uygulamaya koyacakları politikalar, sivil toplum örgütleri tarafından kendi düşünce ve felsefelerine göre şekillendirilmesi için yoğun bir “etki” faaliyetine tabii tutulur. Bu bağlamda, sivil toplum örgütleri içinde sayısal bakımdan önemli bir kesimi temsil eden sendikalar, kuşkusuz siyasal iktidarı etkileme gücü oldukça yüksek olan örgütlerden biridir. Üyelerinin çıkarlarını temsil etmek, bu çıkarları gözetmek sendikaların asıl amacını oluşturmaktadır.

Çağdaş siyaset bilimcisi Maurice Duverger, siyaset kavramı ile ilgili yaptığı genel tanımda, “Siyaset, devleti yönetme sanatı, bir iktidar kavgası olduğu kadar, toplumun bütün üyelerinin yararına olabilecek bir düzen kurma aracıdır.” (Duverger, 1967: 29) demektedir. Duverger’in siyaset tanımının son kısmındaki, “toplumun bütün üyelerinin yararına olabilecek bir düzen kurma aracı” ifadesi ile yukarıda siyasetin geniş anlamda yapılan tanımındaki “devleti yöneten siyasal iktidara önemli ölçüde etkide bulunan kuvvetlerin faaliyetleri” şeklindeki ifade, kuşkusuz üyelerinin çıkarlarını korumak ve geliştirmek için kurulan sendikaları ister istemez “siyaset”le yüz yüze getirmektedir. Örneğin, sendikaların yüksek enflasyon karşısında siyasal iktidardan ücretlilerin satın alma gücünün korunmasını istemesi, ya da bu konuda alınması gereken önlemlerle ilgili önerilerde bulunması bir siyasal faaliyettir.

Dolayısıyla, asgari ölçüde de olsa, sendikaların "siyasal faaliyetler"de bulunması, varlıklarını sürdürülebilmeleri ve amaçlarına erişebilmeleri için gerekli görünmektedir (Tuncay, 1981: 12).

Sendikaların hiç bir şekil ve surette siyaset yapmamaları, demokrasi tecrübesi olmayan, sendikacılığın henüz kuruluş aşamasındaki ülkelerde söz konusu olabilir (Kutal, 1966: 129). Bu nedenle "sendikaların siyaset yaparlar mı?" veya "yapmasınlar mı?" tartışmasında seçim şansı pek yoktur. Kaldı ki, yasama organından çıkan her kanun, sendika mensuplarını en azından bir vatandaş veya bir tüketici olarak da ilgilendirebilir (Talas, 1972: 199).

Diğer taraftan sendikalar, üyeleri olan ücretlilerin yaşamını bir bütün olarak güvence altına alabilmek için günün koşullarına göre yeni yasal düzenlemeler yapılmasına ihtiyaç duyabilirler. Kuşkusuz yasal düzenleme yapma işi, siyasal ortamın ürünüdür (Ünsal, 1998: 375); dolayısıyla bu ortamın içine girmeden yapılacak yasal düzenlemeleri lehte etkilemek mümkün değildir. Bu nedenle, sendikaların siyaset yapmaları doğal bir olgudur (Labbé-Croizat, 1992: 136).

Sendikaların siyaset yapmaları, ülkelerin iç hukuku ve yönetim şekli ile yakından ilgilidir. Başka bir deyişle, sendikaların siyasal faaliyetlerinin boyutu, ülkedeki siyasal rejimin demokratik karakterine göre şekillenir. Demokrasi deneyimi yeni olan, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sendikaların yapabilecekleri siyasal faaliyetler ve bu tip faaliyetlerin sınırları yasalarla çizilir; genel olarak kısıtlayıcı hükümlerle asgariye indirilmek istenir. Buna karşılık, çoğulcu demokrasinin bütün kurumlarıyla işlerlik kazandığı ülkelerde, sendikaların siyasal faaliyetlerine kısıtlama getirilmeksizin izin verilmektedir.

I.2. Sendikaların Siyasal Faaliyet Türleri

Sendikalar, siyasal faaliyet türlerini, genellikle felsefi eğilimlerine, diğer bir deyişle sendikacılık anlayışlarına göre belirlerler. Herhangi bir sendikanın felsefi eğilimi, sendikacılığın meslekî ve iktisadî fonksiyonlarını ön planda tutan "pragmatik sendikacılık" anlayışına dayanıyorsa, bu tip sendikalar, genellikle "geniş anlamda" siyasal faaliyette bulunmayı tercih ederler. Sendikanın felsefi eğilimi, daha çok siyasal fonksiyonları ön planda tutan "doktriner sendikacılık" yönündeyse, örgüt "dar anlamda" yoğun siyasal faaliyette bulunmayı hedefler. Bazen de, sendikalarca bu iki fonksiyon, biri birine paralel bir şekilde "reformist sendikacılık" anlayışı çerçevesinde yürütülebilir.

I.2.1. Geniş Anlamda Siyasal Faaliyet

Sendikalar için geniş anlamda siyaset; belirli bir siyasal partinin maddi veya manevi vesayeti altına girmeksizin üyelerin çıkarlarının korunması doğrultusunda partilerden talepte bulunmak, istek ve önerilerini partilere bildirmek şeklinde tanımlanabilir (Gülten Kutal, 1977: 201).

Tanımda vurgulandığı üzere, geniş anlamda siyaset yapan sendikalar, hiçbir parti ile organik düzeyde ilişki kurmazlar. Bu tip sendikalar, meslekî amaç ve faaliyet yönü ağır basan sendikalardır; ekonomik ve sosyal fonksiyonları daima önde gelir. Dolayısıyla geniş anlamda siyaset yapan sendikalar, ekonomik ve sosyal fonksiyonlarını daha iyi icra edebilmek için siyasal faaliyetleri "amaç" değil, bir araç olarak kullanırlar. Bu tip sendikaların felsefî eğilimleri, kesinlikle doktriner olmaktan uzak, pragmatik bir yaklaşım üzerine kurulmuştur.

Geniş anlamda siyaset yapan sendikaların en önemli özelliği, ülkelerindeki tüm siyasal partiler karşısında "eşit mesafede" ve "tarafsız" bir konumda bulunmalarındır. Başka bir ifade ile, tek bir partiye "angaje" olmaksızın, örgütsel çıkarları doğrultusunda, mevcut partilerin programlarına bakarak (Talas, 1976: 65) beklentilerine yardımcı olabileceklerine inandıkları her parti ile doğrudan ya da dolaylı ilişki kurabilirler. Geniş anlamda siyaset yapan sendikaların siyasal partilerle kurdukları ilişkiler "bağımsız model" içinde yer almaktadır.

Geniş anlamda siyaset yapan sendikaların siyasal faaliyet biçimleri, genel olarak aşağıdaki gibidir (Mahiroğulları, 2000: 115; Akgeyik, 1993: 32-33):

a) Belirli bir siyasal parti gözetmeksizin iktidardaki her parti ile ilişki kurmak ve çalışanların hayat düzeyini iyileştirebilmek amacıyla lobi faaliyetlerinde bulunarak yasama organını etkilemek,

b) Herhangi bir partinin listesinden sendika kökenli aday göstererek seçilmesini sağlamak,

c) Periyodik olarak çıkardıkları dergi ve gazeteler yoluyla, ya da kendilerine ait olmayan basın-yayın araçlarıyla çeşitli toplumsal konularda görüşlerini açıklayarak, iktidarı ve kamuoyunu etkilemek, kendi görüşleri doğrultusunda kamuoyu oluşturmak,

d) Siyasal eğitim kursları tertip ederek yönetici, temsilci konumundaki üyelerini ülkedeki politik faaliyetler, hükümet politikaları hakkında bilgilendirmek,

e) Seçimlerde, üyelerini belirli bir parti veya aday lehinde/aleyhinde oy vermeye /vermemeye çağırarak.

1.2.2. Dar Anlamda Siyasal Faaliyet

Sendikaların dar anlamda siyaset yapmaları, belirli bir siyasal partinin maddi veya manevi gözetimi/vesayeti altında, aralarında karşılıklı yardımlaşmayı amaçlayarak günlük politikaya karışmalarını ifade eder (Gülten Kutsal, 1977: 201)

Dar anlamda siyaset yapmayı amaçlayan sendikalar, genelde siyasal fonksiyonlarını ekonomik fonksiyonlarından daha etkin, ya da her ikisini de aynı ölçüde kullanmak isteyen sendikalardır. Bu tip sendikalar, ideolojilerine veya dünya görüşlerine yakın bir parti ile organik ilişki kurarak siyasal faaliyet yapabildikleri gibi, organik ilişki kurmadan da kendilerine yakın gördükleri partilerle "yakın ilişki" oluşturup, bu parti desteğinde siyasal faaliyetlerde bulunabilirler.

Dar anlamda siyaset yapmayı amaçlayan sendikalar, genel olarak “doktriner” ya da “reformist” karakterlidir. Bu tür sendikalar, sadece üyelerinin sorunları için değil, toplumun daha geniş kesimlerini ilgilendiren sorunlar için de siyasal faaliyetlerde bulunabilirler. Bu tip sendikalar, mevcut düzeni değiştirmek ya da reformlarla yeniden düzenleme çabası gösterebilir; bu amaçla ya kendileri parti kurar, ya da dünya görüşlerine yakın mevcut bir partiyi her bakımdan destekleyebilirler. Dar anlamda siyaset yapan reformist sendikalara İngiliz ve İskandinav ülkeleri sendikacılığı, doktriner sendikalara Kıta Avrupa’sında komünist, faşist ve sosyalist partilerle yakın ilişki kuran sendikalar örnek gösterilebilir.

Dar anlamda siyaset yapan sendikaların siyasal faaliyet biçimleri, genel olarak geniş anlamda siyasal faaliyet biçimlerini de içermek üzere aşağıdaki gibi sıralanabilir (Gülten Kutal, 1977: 205; Mahiroğulları, 2000: 117):

a) İktisadî ve meslekî çıkarların dışındaki hedefler için genel grev tertip etmek,

b) Sendikacılığa kitle hareketi özelliği kazandırmak; ülke ve çalışanların sorunlarını dile getirmek için geniş katılımlı miting, protesto gösterileri, işbirakma eylemleri düzenlemek,

c) Seçimlerde bir partiyi açık ve etkin bir şekilde desteklemek, ona maddî yardımda bulunmak,

d) Bir siyasal partinin yönetim organlarında temsil edilmek, ya da bizzat siyasal parti kurmak.

II. SENDİKA-SİYASAL PARTİ İLİŞKİSİ

II.1. Sendikaların Siyasal Partilerle İlişki Kurma Nedenleri

Dünyada önemli hiçbir sendika hareketi şu veya bu şekilde, az veya çok, bir siyasal parti ile ilişki kurmaya ihtiyaç duymadan bugüne gelebilmiş değildir (Bengü Dereli, 1988: 35-36). Sendika-siyasal parti ilişkileri karşılıklı ihtiyaçtan doğmaktadır. Her iki örgütün, biri birlerine çeşitli konularda ihtiyacı vardır. Sendikalar, temsil ettiği grubun hak ve menfaatlerini daha iyi savunabilmek, mümkün olduğu ölçüde bu hakları iyileştirmek amacıyla, en azından çalışma ilişkilerini çıkardığı yasalarla düzenleyen iktidar partisine, -ya da iktidar olmaya namzet siyasal partiye- karar alma sürecinde “etki” etmek için ilişki kurmak ister. Siyasal partiler ise, iktidara gelebilmek için seçmen desteğine, dolayısıyla önemli ölçüde “oy” a ihtiyacı vardır. Sendikaların örgütlü, geniş tabanlı bir güç olması, siyasal partileri sendikalarla ilişki kurmaya iten önemli bir faktördür. Bütün bu ayrıntılar, “Genel Sendika Teorisini” destekleyen siyaset bilimindeki gerek “Grup Teorisi”, gerekse “Sistem Teorisi” nin konusunu oluşturan fenomenlerdir. Sendikaların siyasal sistemden, örgütledikleri grubun çıkarlarıyla ilgili istekleri ve isteklerinin gerçekleşmesi karşılığında siyasal mekanizmaya taahhüt ettikleri destekler; girdileri (input), siyasal sistemin bu istekleri hayata geçirmesi ise; çıktıları (output) oluşturmaktadır.

Sonuçta, sendikalar, siyasal partiler aracılığıyla üyeleri için daha fazla ekonomik ve sosyal çıkar elde etme; siyasal partiler ise, örgütlü bir güç olan sendikalar sayesinde tabanlarını genişletme ve oy oranlarını artırma peşindedir. İktidardaki partiler ise, işletme düzeyinden ülke düzeyine kadar planların yapılmasında, uyguladıkları veya uygulamak istedikleri ekonomi politikalarının başarıya ulaşmasında sendikalardan işbirliği bağlamında yardım isteyebilirler (Kutal, 1986:173) Dolayısıyla, sendika-siyasal parti ilişkileri, genel olarak karşılıklı "fayda yaklaşımı" üzerine kurulmaktadır.

II. 1. 1. Meslekî ve Ekonomik Nedenler

Sendikalar, hedeflerine temsil ettiği grubun hak ve çıkarlarını her zaman işletme zemininde toplu iş sözleşmesi akdederek veya grev yaparak ulaşamayabilirler. Öyle ki, bir sendika işverenle yaptığı toplu pazarlığı ne kadar iyi koşullarla sonuçlandırmış olursa olsun, şayet ülke genelinde izlenen ekonomik politikalar, enflasyonu önlemeye yetmiyorsa, akdedilen sözleşmenin işçiler açısından yararı çok sınırlı kalabilir (Kutal, 1986: 174). Bazen yasama organından çıkacak bir kanun veya yürütme organının bir kararı, sendikalara toplu iş sözleşmesi veya grev ile ulaşabileceklerinden çok daha fazlasını verebilir (Tuncay, 1981: 12).

Bu nedenlerle sendikalar, önceden kurulan ilişkiler çerçevesinde çalışma ilişkilerini çıkardığı yasalarla düzenleyen iktidardaki siyasal yönetimi karar alma sürecinde etkilemek ister. Bu bağlamda sendikalar, üyelerinin ekonomik ve sosyal haklarını geliştirmek amacıyla siyasal iktidarı yeni yasalar çıkarmaya veya çalışanların aleyhine olduğuna inandığı yürürlükteki yasalarda değişiklik yapmaya, yahut da tamamen ortadan kaldırmaya önceden kurulan ilişkiler çerçevesinde zorlayabilir. Örneğin sendikalar, ülkelerindeki sosyal güvenlik kurumlarının daha iyi hizmet verebilmesi, istihdam artırıcı önlemler alınması, asgari ücretin günün koşullarına göre yükseltilmesi ve vergiden muaf tutulması, haftalık zorunlu çalışma saatlerinin azaltılması gibi çalışanları doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren konularda siyasal partilerle işbirliği yapabilirler. İktidar olmaya aday siyasal partilere çalışma yaşamı ile ilgili öneriler götürülebilir; mevcut çalışma yasalarının aksayan yönlerinin düzeltilmesini isteyebilir. Bu tür veya benzer konular, sendikalarla siyasal partiler arasında ilişki kurulmasının önemli gerekçeleri arasında yer alabilir.

II.1.2. İdeolojik Nedenler

XIX. yüzyılın sonlarına doğru Kıta Avrupa'sında taraftar bulan Marksist ideoloji, sendikaları nüfuz altına alarak onları faaliyet tarzlarına kadar yönlendirmeye çalışmıştır (Tuna, 1955: 110). Daha önemlisi, Marksist öğreti, kapitalist sistemi yıkıp yerine kurmak istediği yeni toplumsal düzeni hayata geçirebilmek için sendikaları en önemli öncü kuvvetler olarak görmüştür (Lefranc, 1971: 52). Başka bir ifade ile, Marksizm, sendikalara bir mücadele aracı ve kapitalizmi yıkmaya silahı gibi bir misyon yüklemiştir (Akgeyik, 1993: 10). Sendikaları "komünizmin ilkokulları" olarak kabul eden Lenin, muhalifler tarafından yönetilen sendikalar da olsa, komünistlere, bu sendikalarla irtibatı kesmemelerini önermiştir (Lefranc, 1971: 52). Bu nedenle pek çok

ülkede komünistler, sendikalara sızarak sendika yönetimi ele geçirmiş, Marksist ideolojiyi iktidara taşıyacak olan komünist ve sosyalist partilerle işbirliğine dayalı sıcak ilişkiler kurmuşlardır. Bu bağlamda, Kıta Avrupası'ndaki bazı ülkelerde, özellikle Fransa, İtalya ve İspanya'da kimi sendikalar "komünist parti"leriyle açık ilişki içerisine girmişlerdir.

Sendikalara sadece Marksist ideolojiler ilgi göstermemiştir; dinsel ve milliyetçi ideolojiler de bu örgütleri etkileyerek kendileri ile ilişki kurmalarına çaba sarf etmişlerdir. Bazı ülkelerdeki "Hıristiyan sendikacılık" uygulamaları, dinsel bir gelenekle yakından ilgili olduğu kadar, Marksist sendikacılığa karşıt ve alternatif bir sendikacılık olarak da doğmuştur. Bu anlayış, temel çalışma ilkesi Romen Katolik Kilisesi'nin sosyal öğretisi olan "papalık bildirgeleri" (encyclique) ve geniş anlamda insana yüksek değer veren, ona yardımcı olunmasını savunan Hıristiyan sosyal ahlakı üzerine kurulmuştur. Diğer bir deyişle, Hıristiyan sendikacılığın doktriner yapısını biçimlendiren ve eylemine yön veren düşünceler, "papa bildirgeleri"nde ifadesini bulan görüşlerdir (Işıkli, 1995: 279). Söz konusu bildirgeler, sadece sendikacılığı değil; Hıristiyan demokrat partilerin programlarını ve sonuçta endüstriyel demokrasiyi de etkilemiştir.

II.2. Sendika-Siyasal Parti İlişki Modelleri

Sendika-siyasal parti ilişkisi, büyük ölçüde her ülkenin çalışma ilişkilerini düzenleyen yasal mevzuatına, çoğulcu demokratik veya totaliter gibi, siyasal rejiminin niteliğine, tarihsel ve kültürel koşullarına, sendikaların "dar" veya "geniş" anlamda siyaset yapmalarına göre şekillenir. Bazı ülkelerin sendika-siyasal parti ilişkilerinde sınırsız bir serbesti varken, bazı ülkelerinde çeşitli engeller görülür. Bu nedenle sendika-siyasal parti ilişkilerinin boyutu, yukarıda sıralanan nedenler doğrultusunda ülkeden ülkeye değişebilmektedir.

Genel olarak sendika-siyasal parti ilişkilerinin boyutlarını belirlemede etken olan ölçütler, yukarıda belirtildiği gibi; ülkelerin çalışma ilişkilerini düzenleyen mevzuatı, siyasal rejiminin niteliği, tarihsel ve kültürel koşulları, sendikaların dar veya geniş anlamda siyaset yapma eğilimleridir. Bu dört unsurdan ilk üçü, sendikaların inisiyatifleri dışında oluşur. Dördüncü unsur olan sendikaların dar veya geniş anlamda siyaset yapma hedefleri ise, yasal engel söz konusu değilse, sendikaların kendi iradeleriyle "felsefi eğilimleri" doğrultusunda ve genel çalışma stratejileri içerisinde şekillenir. Bu bağlamda, İtalyan sosyal siyasetçileri Tiziano Treu ve Georges P. Cella, dünyadaki uygulamalarıyla sendika-siyasal parti ilişki modellerini üç ana grup altında toplamışlardır:

a) Ülkedeki tüm siyasal partilere eşit mesafede kalınarak bu partilerle kalıcı olmaksızın kurulan ilişkiler (bağımsız model),

b) Devletin/siyasal partinin tamamen güdümüne girilerek kurulan ilişkiler (bağımlı model),

c) Alternatifsiz olarak sadece belirli bir parti ile yakın işbirliğine dayalı ilişkiler (ara bağımlı model).

Sendika-siyasal parti ilişkilerinde bağımlı/bağımsız ayırımındaki temel ölçüt, sendikaların devlete, siyasal partilere ve sermaye karşısında buldukları konumları, keza bunlara karşı sergiledikleri tavırlarıdır.

II. 2. 1. Bağımsız Model

Bağımsız model, sendikaların; devlete, siyasal partilere ve sermayeye karşı bağımsızlıklarını koruduğu modeldir.

Sendikaların devlete karşı bağımsızlığı, devletin izlediği temel politikaların tamamen uygulama aracı haline gelmemesi; faaliyetlerinin bizzat sendika yönetiminin özgür iradesi doğrultusunda gerçekleştirilmesidir.

Sendikaların siyasal partilere karşı bağımsızlığı olgusunda; siyasal partilerle ilişki kurulmaması gibi bir husus söz konusu değildir. Bağımsız model içinde yer alan sendikalar, örgütsel çıkarları doğrultusunda mevcut partilerin programlarına bakarak onlarla kalıcı olmamak koşulu ile her zaman ilişki kurabilirler (Bengü Dereli, 1988: 36). Ancak, sendikaların siyasal partilere karşı bağımsızlığında esas olan; bir siyasal partinin tamamen güdümüne girilmemesi, onlarla organik ilişki kurulmaması, sendikal eylemlerin örgütün yetkili organlarınca belirlenmesidir.

Sendikaların sermaye karşısındaki bağımsızlığı, kuşkusuz “sarı sendika” konumuna düşmemeleri esasına dayanır.

Bu tip ilişki modelinde, sendikaların faaliyetleri genellikle toplu pazarlık üzerinde yoğunlaşmıştır. Siyasal faaliyetler, amaç olmaktan ziyade ekonomik ve sosyal fonksiyonun daha iyi icrası için araç olarak kullanılır. Sendikalar bu aracı kullanırlarken, örgütsel çıkarları doğrultusunda herhangi bir konuda beklentilerine yardımcı olabileceklerine inandıkları her parti ile dolaylı ilişki kurabilirler. Dolayısıyla bağımsız modelde, “doktriner” ve “reformist” sendikacılık anlayışından farklı olarak, geniş kapsamlı toplumsal amaçlar yerine, öncelikle üyelerin yaşama ve çalışma koşullarının iyileştirilmesine önem verilir. Bu bakımdan, bu tip sendikacılığa “meslekî-ekonomik” (business) sendikacılık ya da “pragmatik” (Millen, 1968: 6) sendikacılık denir.

Sendikaların siyasal partilerle sürdürdüğü bağımsız ilişki modeline Amerikan sendikacılığı örnek gösterilebilir. Temel felsefesi *Samuel Gompers* tarafından oluşturulan Amerikan sendikacılığının tepe örgütü AFL-CIO (American Federation of Labor-Congress of Industrial Organization), Gomperizm’in “Dostların ödüllendirilmesi, düşmanların cezalandırılması” (Mouriaux, 1985: 54) ilkesi çerçevesinde, seçimlerde bazen Demokrat Parti’yi, bazen de Cumhuriyetçi Parti’yi (Talas, 1976: 67) desteklemiştir.

Ne var ki, AFL-CIO, hernekadar ülkesindeki siyasal partilere karşı tarafsız ve bağımsız kalmışsa da, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında Soğuk Savaş döneminde, devlet ve devletin hakim sınıflarıyla karşılıklı bir uzlaşma (consensus) içinde hareket etmiş; ABD dış politikasının bir aracı olarak kullanılmıştır. Nitekim, AFL-CIO'nun uzun bir süre başkanlığını yapmış olan George Meany, örgütün uluslararası ilişkiler Müdürü Irwing Brown gibi yöneticiler, az gelişmiş ülke sendikacılıklarının yönlendirilmesi sürecinde, Amerikan Merkezi Haberalma Teşkilatı CIA ile işbirliği yapan sendikacılarından sadece bir kaçıdır. Amerikan istihbarat teşkilatlarında görev almış bazı yetkililerin son yıllarda yayımladıkları anılarında, AFL-CIO'nun, ABD devletinden mali destek aldığı, bu yardımları ABD dış politikası doğrultusunda az gelişmiş ülkelerde anti-komünist sendikacılık oluşturulmasında kullandığı ortaya çıkmıştır (Işıklı, 1995; 275; Koç, 1986; 121). Dolayısıyla, AFL-CIO, 1945 sonrasında sendikal eylemlerinin bir kısmını devletin yönlendirmesi doğrultusunda gerçekleştirmiştir.

AFL-CIO'nun bu tutumu taban örgütleri rahatsız etmiş olacak ki, örgütün 1995'te yapılan kongresinde John Sweeney başkanlığında göreve gelen yeni ekip, örgütün devlete karşı bağımsızlığının ön plana çıkarılmasını sağlayacaklarını vurgulayarak, amaçlarının "Washington'a dayalı kurumsal önceliklerden, işçileri temel alan eylemlere yönelip, emeği sömürenlere, ırkçı siyasetçilere ve çokuluslu şirketlere karşı mücadele" olduğunu belirtmiştir. (Mantsios, 1998; 26).

Sendikaların siyasal partilerle kurduğu "bağımsız ilişki modeli"ne, ABD sendikalarının yanı sıra, Avustralya İşçi Sendikaları Konseyi (ACTU), Türkiye'de siyasal parti ilişkilerini kuruluşundan beri "partilerüstü" sendikacılık anlayışı üzerine kuran Türk-İş, 1980 sonrası dönemde Hak-İş ve DİSK, Fransa'da CGC (Yöneticiler Genel Konfederasyonu), Japonya'da "SHINSANBETSU (Sanayi Kuruluşları Ulusal Federasyonu) ve 1987'de DOMEI'nin öncülüğündeki özerk sendikaların oluşturduğu RENGO (Koç, 1988: 17), İsrail'de, içerisinde farklı siyasal parti gruplarının temsil edilmesine rağmen partilerüstü politika izleyebilen HISTADRUT (İsrail Genel Emek Federasyonu), aynı şekilde Yunanistan'da bünyesinde farklı siyasal parti temsilcilerini bulunduran CGTG (Yunan Genel Emek Konfederasyonu), İsviçre'de CE (Memurlar Konfederasyonu) gibi örgütler örnek gösterilebilir (Sagnes, 1994: 316).

II. 2. 2 . Bağımlı Model

Sendikaların bağımlı ilişki modeli, tek partili totaliter rejimli ülkelerde ve merkezi planlamalı sosyalist ülkelerde görülmektedir. Bu modelin tipik özelliği, sendikaların, devlete/siyasal partiye karşı bağımsızlığının olmaması; başka bir deyişle devlete/siyasal partiye tamamen bağımlı olmasıdır.

Sendikaların tek partili totaliter rejimli ülkelerde mevcut siyasal parti ile ilişki kurmaktan başka seçenekleri yoktur; dolayısıyla totaliter rejimli ülkelerde sendika-parti ilişkisindeki bağımlılık gönüllü değil tamamen bir zorunluluktan doğmaktadır. Zira, zorunlu bağımlı modelin uygulama alanı bulunduğu ülkelerin bir kısmında, devleti

kutsallaştıran tek partili sivil bir diktatörlük, bir kısmında askerî bir cunta, ya da sosyalist devrimi gerçekleştirmek adına tek başına komünist bir parti iktidardadır.

Özgürlükçü demokrasinin bulunmadığı, yukarıda özellikleri belirtilen ülkelerde sendikalar, devletle bütünleşmiş kurumlardır. Sendikaların rolü, devletin rolü ile adeta özdeşleşmiştir (Bengü Derehi, 1988: 38). Bu nedenle sendikaların siyasal iktidarla ilişki kurması zorunlu bir olgudur. Bu tip ülkelerde, özgür toplu pazarlık ve grev hakkı olmadığından sendikaların iktisadî fonksiyonları yoktur. Başka bir ifade ile, sendikaların bir baskı unsuru olarak devletin karşısında güç odağı olma şansı bulunmadığından, toplumun gelir bölüşümünde rol oynaması, temsil ettiği sınıfın payını artırması gibi girişimleri mümkün değildir (Zaim, 1976: 101).

Merkezî ekonomik planlamaya sahip, sosyal sınıfların ve özel işverenlerin olmadığı sosyalist ülkelerde, sendikalar çıkar mücadelesi yapan örgütler değildir. Zira sendikalar, komünist partilerin öncülüğünde, tek işveren olan devletle bütünleşmiştir. Nitekim 1972 tarihli Sovyet Anayasası'nın 7. maddesinde "Sendikalar, tüzüklerindeki amaçlara uygun olarak kültürel, siyasal ve ekonomik sorunların çözümünde devlet işleri yönetimine katılırlar." denilmektedir. Rusya Devlet Başkanı Leonid Brejnev, "Sovyet Sendikaları XVI. Kongresi"nde yaptığı konuşmada, ülkesindeki sendikaları "ekonomik yönetim okulu" olarak tanımlamıştır (Sagnes, 1994: 147). Dolayısıyla bu ülkelerde sendikalar, komünist partisiyle her konuda sıkı işbirliğine giren, rejimi ayakta tutmaya çalışan, siyasal iktidarın hazırladığı ulusal planları gerçekleştirmeye çalışan bir kamu organı durumundadır. Başka bir deyişle, bu tip ülkelerde sendikaların görevi, üretimi artırmak, çalışma disiplini sağlamak (Sagnes, 1994: 147; Yalçıntaş, 1976: 171), siyasal gücün öngördüğü ekonomik ve sosyal planların uygulanmasına yardımcı olmaktan ibarettir. Ne var ki, bağımlı modeldeki bu tür ilişki, 1990'lı yılların başında Sovyetler'in dağılmasıyla devrini tamamlamış gözükmektedir.

Sendika-siyasal parti ilişkileri zorunlu bağımlı model içine giren merkezi planlamalı sosyalist ülkelere; 1990'lı yılların başlarına kadar Sovyetler Birliği'ne bağlı ülkeler, 1950'den 1980'li yıllara kadar uyguladığı "öz yönetim" anlayışını sendikacılığa da yansıtan Tito'nun Yugoslavya'sı ile bugünkü Çin, Küba örnek gösterilebilir.

"Tek partili rejim"lerde sendika-siyasal parti ilişkilerinde zorunlu bağımlı modele bazı Afrika ve Asya ülkeleri örnek gösterilebilir. Mısır, Cezayir, Tunus, Gana ve Seylan gibi, milli bağımsızlıklarını emperyalist güçlere karşı verdikleri bağımsızlık savaşıyla kazanan ülkelerde, genellikle bağımsızlık mücadelesini örgütleyen siyasal parti, savaş sonrasında iktidarı ele geçirmiştir. Bu tip partiler, ülkelerinde, Cezayir örneğinde olduğu gibi, savaş sonrasında ülkenin kalkınmasında kendine yardımcı olması için "Cezayir İşçileri Genel Sendikası"nu kurmuş, ya da Gana örneğindeki gibi bağımsızlık yıllarında kurulu bulunan sendikalar, bağımsızlık mücadelesini yürüten Halkın Birliği Partisi'ni desteklemişlerdir. Ülkede, tek partili rejimin yerleşmesiyle sendikalar, bu partiyle özdeşleşerek partinin bir organı durumuna gelmişlerdir (Akgeyik, 1993: 54-55). Mısır'daki Mısır Sendikalar Federasyonu (ETUF),

Ürdün'deki Ürdün İşçi Sendikaları Federasyonu (JFTU) iktidar partisinin güdümünde olan örgütlerdir.

Askerî cunta rejimli ülkelerde sendikalar, çalışanların çıkarlarını korumaktan ziyade üyelerinin rejime bağlılığını artırmayı amaçlayan örgütler olarak gözlemlenmektedir. Suriye ve Irak gibi ülkelerde, sosyalist kökenli Arap milliyetçiliğine dayalı BAAS Partisi'nin denetiminde olan sendikaların öncelikli görevi, bu partinin doktrinini üyeleri arasında yaymaya çalışmaktır. Yine askerî cuntayla yönetilen Sudan'da da sendikalar, Ulusal Birlik Partisi'nin bir organı gibi çalışmaktadır (Akgeyik, 1993: 57).

Aynı şekilde sık sık askerî darbelere sahne olan Arjantin, Bolivya, Peru, Şili gibi Latin Amerika ülkelerinde sendikal faaliyetler, ya kesintiye uğratılmış, ya da askerî dikta rejimi doğrultusunda zorunlu bağımlı modele örnek oluşturacak şekilde sürdürülmüştür.

II. 2. 3. Ara Bağımlı Model

Ara bağımlı modelde sendika-siyasal parti ilişkisi, dar anlamda siyaset yapan sendikalar ile aynı dünya görüşünü paylaşan, ortak amaçlara yönelen partiler arasında kurulan ilişki esasına dayanır. Bu gruptaki sendikalar, devlete karşı bağımsızlıklarını koruyan bir konumdadır; ancak, ara bağımlı modelde sendikaları partiler karşısında ara bağımlı kılan unsur, kuşkusuz ilişkinin alternatifsiz ve kısmen "vesayet odağı" olacak şekilde sadece belirli bir partiyle kurulmasıdır. Başka bir deyişle, bu gruptaki sendikaların, bağımsız modeldeki sendikalardan farkı, ülkedeki tüm sendikalara eşit mesafede kalamamalarıdır.

Ara bağımlı modeldeki sendika-siyasal parti ilişkisi, aynı kategoride; fakat iki alt başlık altında incelenebilir. Zira dar anlamda siyaset yapan sendikalar, kendilerine yakın hissettikleri siyasal partilerle organik ilişkiler kurabildiği gibi, ilişkilerini organik ilişki kurmadan da sürdürebilirler. Ne var ki, her iki grupta yer alan sendikaların, - siyasal partilerle organik ilişki kursun veya kurmasın- ortak paydaları, ilişki kurdukları siyasal partiler karşısında tamamen "bağımlı" konuma düşmemeleridir. Başka bir ifade ile, bu modelde sendikaların siyasal partilerle organik olsun ya da olmasın kurdukları ilişkilerden ziyade, siyasal partiler karşısındaki bağımlılık/bağımsızlık derecesi önemlidir. Bu gruptaki sendikaların, uygulamada, yakın işbirliği yaptığı sendikalara karşı ne tam bağımlılığı ne de tam bağımsızlığı söz konusudur.

II. 2. 3. 1. Organik Bağ Kurularak Ara Bağımlı İlişki

Bu grupta ele alınması gereken sendikalara genel olarak İngiltere ve İskandinav ülkelerindeki sendikalar örnektir. Adı geçen ülkelerde, emekten yana açık tavır koyan işçi, sosyalist veya sosyal demokrat kimlikli bir parti ile ilişki içinde olan sendikaların bir kısmı, bu partiler tarafından oluşturulmuş, ya da bu partilerden bazıları, bizzat sendikalar tarafından kurulmuştur (Bengü Dereli, 1988: 38). Bu ülkelerdeki sendikalar, başlangıçta "doktriner sendikacılık" anlayışıyla faaliyetlerde bulunmuşlarsa

da, XX. yüzyılın başlarından itibaren "reformist sendikacılık" anlayışını benimsemişlerdir. Bir anlamda, bu tip sendikaların, reformist çizgide kalınarak "sınıf kavgasından", "sınıfsal uzlaşmaya" geçtiklerini söylemek yerinde olacaktır (Koray,1994: 68) .

Ara bağımlı modelin birinci grubundaki sendikalar, organik ilişki içerisinde oldukları siyasal partileri, hem maddi hem manevi bakımdan destekleyebilir, partinin yönetim kadrolarında görev alabilirler. Ancak siyasal partilerle sendikalar arasındaki organik ilişki, sonuç itibarıyla sendikanın bağımlı konuma düşmemesi, desteklediği parti ile genel çalışma stratejilerinde ihtilafa düşüldüğünde partinin değil üyelerinin çıkarları doğrultusunda hareket edilmesi prensibi izlenir. Aksi taktirde bu ilişki tipi bağımlı ilişki modeline dahil olur.

Ara bağımlı modelde, sendika-siyasal parti arasındaki "ara bağımlılık" olgusu, ne "mutlak bir bağımsızlık" ne de "mutlak bir bağımlılık"tır; ilişkide esas olan, sendikanın, ilişki kurduğu partinin tamamen vesayeti altına girmemesidir.

Sendika-siyasal parti arasında organik bağ kurularak yürütülen ara bağımlı ilişkinin tipik örneği İngiliz sendikacığında yaşanmakta, bu nedenle bu tip ilişki modeline genel olarak "İngiliz Modeli" denilmektedir. İngiliz Sendikalar Konfederasyonu TUC (Trade Union Congress), emek erbabının çıkarlarını parlamentoda savunabilecek siyasal bir oluşumun, İngiliz İşçi Partisi'nin 1906 yılında kurulmasında birinci derecede rol oynamıştır. Sendika temsilcileri, önemli ölçüde Parti'nin organları içinde Yıllık Kongre'de, Ulusal Yürütme Komitesi NEC'de (National Executive Committee) yer alırlar(İşikli, 1995: 162-163). TUC Genel Kurulu üyeleri de, çeşitli hükümet kuruluşlarında yer almaktadır (Koray, 1994: 69). İşçi Partisi'nin malî yönden en büyük destekçisi TUC'dur. Sendika üyeleri sendika aidatı yanı sıra, gönüllü olarak İşçi Partisi'ne ikinci bir aidat daha öderler. Örneğin 1980 yılı İşçi Partisi'nin finansmanının %90'ı sendikalarca sağlanmıştır (Mouriaux, 1985: 32). Gerek malî, gerekse organik yönden bu iki kurumun karşılıklı bağımlılığı olsa da, sendikanın partiyle her konuda hemfikir kalma gerekliliği olmadığı gibi; ilişkilerde baskın rol oynayan İşçi Partisi değil, TUC'dur (Laubier, 1986: 140). Nitekim TUC, zaman zaman çalışma hayatı ile ilgili parlamentodan geçirmek istediği bazı yasalarda parti ile ihtilafa düşmüş; sonunda yasaların, parlamentodan İşçi Partisi'nin değil, kendi istedikleri doğrultuda çıkmasını sağlamıştır (Talas, 1972: 197). Neticede, İngiliz İşçi Sendikaları Konfederasyonu TUC'un, İngiliz İşçi Partisiyle "organik ilişki" içinde olmasına rağmen, İşçi Partisi'nin güdümünde hareket eden bir sendikal üst örgüt olduğunu söylemek yanlış olur (Demir, 1992: 327).

Organik ilişkili ara bağımlı modele başka örnek olarak Norveç, İsveç ve Danimarka sendikacılığı gösterilebilir. Norveç'te Sendikalar Federasyonu, 1887'de İşçi Partisi'ni kurarak parti ile ortak amaçlar doğrultusunda ve organik ilişkiler içerisinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Federasyon, İşçi Partisi Yürütme Kurulu'nda belirli sayıda üye ile temsil edilmektedir (Koç, 1997: 42). Sendika partiye önemli ölçüde malî yardımda bulunmakta, seçim kampanyalarında işbirliği yapabilmektedir.

İsveç'te, Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (SAP) önderliğinde 1898'de Sendikalar Konfederasyonu LO (Labor Organisation) kurulmuş, bir süre sendika ile parti arasında "kollektif üyelik" söz konusu olmuştur. Konfederasyon ile SAP arasındaki ilişkiler, geleneksel olarak yakın işbirliği içinde yürütülmekte, LO başkanları, parti yönetiminde ve çeşitli siyasal karar organlarında görev alabilmektedirler (Erol, 1994: 175-176). Konfederasyon, üyelerinden topladığı aidatlarla partiye malî yönden katkıda bulunmaktadır (Tokol, 2000: 265-266).

Danimarka'da Sosyal Demokrat Parti, Sendikalar Konfederasyonu LO'yu kurmuştur. Konfederasyon'un tüzüğünde "sendikal hareketin Sosyal Demokrat Parti ile işbirliği yapma gerekliliği" belirtilmiştir. Uzun süre, 1980'li yılların ortalarına kadar, LO'nun Yürütme Komitesi'nin iki üyesi Sosyal Demokrat Parti tarafından atanmakta, aynı şekilde SDP'nin Yönetim Kurulu'nda LO iki üye ile temsil edilmekteydi. İki örgüt arasındaki organik ilişkiler giderek zayıflamaktaysa da, LO'nun partiyle yakın ilişkileri ve önemli ölçüde malî desteği sürmektedir (Koç, 1997: 33; Tokol, 2000: 80; European Trade Union Institute, 1987; 115-116).

Sendikaların parti kurma geleneğine son örnek, diktatörlük dönemi sonrasında, Bre-zilya'da sendikaların ve kilise çevrelerinin öncülüğünde oluşan Brezilya İşçi Partisi örneğidir. Partinin genel başkanlığına Metal İşçileri Sendikası Başkanı Lula getirilmiştir (Sagnes, 1994: 346). Lula'nın İşçi Partisi, geçen yıl yapılan seçimleri kazanarak iktidar olmuştur.

II. 2. 3. 2. Organik Bağ Kurulmadan Ara Bağımlı İlişki

İkinci grupta yer alan sendikalar, dar anlamda siyaset yapmayı amaçlayan, siyasal açıdan kendilerine yakın gördükleri "belirli bir siyasal parti ile" organik ilişkiye girmeden "yakın ilişki" kuran ve onu çeşitli zeminlerde destekleyen sendikalardır. Bu tip ilişkiler, genellikle Kara Avrupası'ndaki demokratik parlamenter rejimli gelişmiş ülkeler ile, gelişmekte olan bazı ülkelerde faaliyet gösteren sendika ve siyasal partiler arasında görülmektedir. Bu konumdaki sendikalar, kendilerine yakın hissettiği bir siyasal partiyi seçimlerde açık veya dolaylı bir şekilde destekleyebilir; parti listesinden önerdikleri sendikalı adayların seçilmesini sağlayabilir.

Bu gruptaki sendikaları, destekledikleri siyasal partilerle organik ilişki kurmadıkları halde "bağımsız model" içinde ele almayıp, "yarı bağımlı" model içerisinde inceledik; zira bu tip sendikalar, bağımsız modelde olduğu gibi ülkelerindeki tüm partilere karşı eşit mesafede kalmayıp, tercihlerini kendi görüşlerine yakın sadece "belirli bir parti" lehinde kullanırlar. Bu bakımdan, belirli bir partiyle kurulan genelde alternatifsiz bir ilişkinin bağımsız model içinde değil, yarı bağımlı model içerisinde yer alması gerektiği kanaatindeyiz.

Avrupa'da ara bağımlı modelin organik ilişkisiz sendikacılığına, Alman sendikacılığı örnek gösterilebilir. Bu ülkede başlangıçta "ihtilalci demokratik işçi sendikacılığı" mantığı ile örgütlenen sendikalar, II. Dünya Savaşı'ndan sonra genelde reformist bir çizgide faaliyete başlamıştır. Bugün Almanya'da en fazla üyesi bulunan

sendikal tepe örgüt olan DGB (Deutscher Gewerkschaftsbund), Sosyal Demokrat Parti SPD ile gerek tarihsel, gerek ideolojik yakınlık nedeniyle karşılıklı olarak bağımsızlıklarına gölge düşürmekten kaçınarak yakın ilişkiler içindedir. Seçimlerde Sosyal Demokrat Parti'nin en büyük destekçisi DGB'dir. Buna karşılık, DGB'li sendikacılar da SPD listelerinden aday olabilmektedir (Mouriaux, 1985: 41). Nitekim 1986 döneminde Federal Parlamentodaki 520 milletvekilinin 230'u DGB'ye bağlı sendikaların yöneticisi ya da üyesi arasından seçilmiştir (Koray, 1994: 69).

Sendikalarla siyasal partiler arasında organik bağ kurulmadan "yakın ilişki"ye Japonya'daki sendikal üst kuruluşlar olan SOHYO (Japon Sendika Birlikleri Konseyi) ve DOMEI (Japon Emek Konfederasyonu) örnek gösterilebilir. SOHYO, Japon Sosyalist Partisi ile yakın işbirliği içindedir (Murat,1992:199). Bu partinin milletvekillerinin önemli bir kısmı SOHYO'ya bağlı sendika liderlerinden oluşmaktadır (Demircioğlu, 1987: 311). DOMEI ise, 1987'ye kadar Demokrat Sosyalist Parti ile yakın ilişkiler kurmuş ve onu seçimlerde desteklemiştir (Murat, 1992: 199). 1987'de DOMEI, yeni bir işçi üst örgütü olan RENGO'nun (Japon Özel Sektör Sendikalar Konfederasyonu) kurulmasına katkıda bulunmuş ve kendini feshetmiştir (Koç, 1988: 14).

Hindistan'daki Hint Ulusal İşçi Sendikaları Kongresi (INTUC) Kongre Partisi ile; Tüm Hindistan İşçi Sendikaları Kongresi (AITUC) Hindistan Komünist Partisi (CPI) ile yakın ilişki içindedir (Korkusuz, 2003, 548).

Belçika'da 1945 yılında CGTB (Belçika Genel İş Konfederasyonu)'nin yerine kurulan FGTB (Belçika Genel İş Federasyonu), Belçika Sosyalist Partisi PSB ile karşılıklı bağımsızlıklarını koruyarak yakın ilişkiler ve işbirliği içindedir (Tokol, 2000: 48; Koç, 1988: 20). Bu iki örgüt arasındaki kurumsal ilişkiler çerçevesinde FGTB'den iki yönetici PSB yönetiminde görev almaktadır (Arcq-Blaise, 1996: 18). Hıristiyan Sendikalar Konfederasyonu CSC ise, Hıristiyan Sosyal Parti ile yakın ilişki içindedir. Belçika'nın üçüncü sendikal üst örgütü, Belçika Liberal Sendikalar Genel Merkezi CGSLB, Liberal Parti ile bazı konularda işbirliği yaptığı bilinmektedir.

1975'te İspanya'da diktatör Franco'nun ölümüyle özgürce faaliyetlerde bulunan sendikal üst örgütler, genel olarak sol eğilimli partilerle yakın ilişki kurmuşlardır. Genel İşçiler Sendikası UGT ile İspanya İşçileri Sosyalist Partisi (PSOE) arasındaki yakın işbirliğine dayalı ilişkiler 1980 sonrası zayıflamış; ilişkiler bu tarihten sonra bir süre sürdürülmüşse de, 1990'dan sonra iyice kopmuştur (Tokol, 2000: 246).

Organik ilişki kurulmadan ara bağımlı ilişkiye diğer ülke sendikacılıklarından; Fransa'da Sosyalist Parti-Fransız Demokratik İş Konfederasyon CFDT, Lüksemburg'da Bağımsız Sendikalar Konfederasyonu OGB-L ile Luksemburg Sosyalist Partisi, İsviçre'de İsviçre Sendika Birliği USS-Sosyal Demokrat Parti, Potekiz'de Genel İşçiler Sendikası UGT-Sosyalist Parti, Türkiye'de 1980 öncesi DİSK-TİP, Hak-İş-MSP ve MİSK-MHP arasındaki ilişkiler örnek olarak gösterilebilir.

Hıristiyan sendikaların Hıristiyan demokrat partilerle kurduğu ara bağımlı ilişkilere; Almanya'da Hıristiyan Sendikalar Birliği CGB-Hıristiyan Demokrat Parti, Belçika'da Hıristiyan Sendikalar Konfederasyonu CSC-Hıristiyan Sosyal Parti arasındaki ilişkiler örnektir. Aynı şekilde, Fransa'da Fransız Hıristiyan İşçiler Konfederasyonu CFTC, Kanada'da Katolik İşçiler Konfederasyonu CTCC, Hollanda'da Hıristiyan Sendikalar Federasyonu ve Latin Amerika'daki Hıristiyan sendikaların sadece "sağ partiler"le kurdukları ilişkiler ara bağımlı ilişkilere.

Ara bağımlı modelde, sendikal eylem tarzını tamamen ilişki kurduğu partinin "aktarma kayışı" (couroie de transmission) konumunda kalarak belirleyen sendikalar da olmuştur. İdeolojilerin güç kaybettiği 1990'lı yılların başına kadar, Avrupa'daki bazı sendikaların komünist partilerle kurduğu ilişkilerde "aktarma kayışı" rolünün bariz bir şekilde uygulandığı söylenebilir. Buna tipik örnek olarak, 1990'ların başlarına kadar Fransa'da Genel-İş Konfederasyonu CGT ile Fransız Komünist Partisi PCF arasındaki ilişki gösterilebilir (Mouriaux, 1982: 198-199; Labbé-Croizat, 1992: 148).

CGT-PCF ilişkilerine benzer şekilde, İspanya'da Franco rejimi sonrasında, İşçi Komiteleri'nin (CO) ideolojik bölünme sonucu Maoist grubun hakim olduğu Birleşik İşçi Sendikaları Konfederasyonu (CSUT), Troçkist grubun hakim olduğu Birleşik İşçi Sendikaları (SUT), İspanya İşçi Partisi (PTE) ve İşçi Komiteleri Konfederasyonu CCOO'nun İspanya Komünist Partisi PCE ile -ideolojilerin güç kaybettiği 1990'lı yılların başına kadar- kurduğu ilişkiler (Launay, 1990: 469; European Trade Union Institute, 1986: 39), aktarma kayışı türündeki diğer örneklerdir. Türkiye'de bu tip ilişkiye ise, belirli bir dönem (1975-1977 arası) DİSK- İlegal Türkiye Komünist Partisi ilişkisi (Ersoy, 1995: 60) örnek gösterilebilir.

III. SENDİKA-SİYASET VE SENDİKA SİYASAL PARTİ İLİŞKİLERİNDE DEĞİŞİM

1980'li yıllardan itibaren çoğulcu demokratik rejimli sanayileşmiş ülkelerden başlamak üzere sendika-siyaset ve sendika-siyasal parti ilişkilerinin nitelik ve nicelik bakımından giderek "değişim sürecine" girdiği gözlemlenmektedir.

1980 sonrası sendika-siyaset ve sendika-siyasal parti ilişkilerinde görülen değişime neden olan unsurların başında, kuşkusuz dünyada ideolojilerin giderek güç kaybetmesi gelmektedir. Dünya sendikacılığının büyük bir kısmını etkileyen, sendikacılığa doktriner bir çerçeve çizen Marksist öğretinin, 1980 sonrası bireyci pazar ekonomisi karşısında güç kaybetmesi, sendikaların siyasal eylemlerinde ve siyasal partilerle ilişkilerinde ideolojik motiflerin giderek zayıflamasında önemli bir etken olmuştur. Sendikacılığın önemli ideolojik referanslarından biri olan Marksizm'in güç kaybetmesine paralel olarak, felsefi eğilimi doktriner sendikacılık olan pek çok sendika, yakın ilişki içinde oldukları komünist ve sosyalist partilerle ilişkilerini gözden geçirmek durumunda kalmışlardır. Gözden geçirilen ilişkilere İtalya'da İtalyan Genel İş Konfederasyonu CGIL, Portekiz'de Portekiz İşçileri Genel Konfederasyonu CGTP-IN, İspanya'da İşçi Komiteleri Konfederasyonu CCOO gibi sendikal üst

örgütlerin komünist ve sosyalist partilerle ilişkileri örnek gösterilebilir (Tokol, 2000: 247).

Söz konusu sendikaların komünist partilerle ilişkilerini gözden geçirmesini hızlandıran bir başka etken, sendikal bağımsızlığa gölge düşüren ilişkilerin artık üyelerce de sorgulanmaya başlamasıdır. Başka bir ifadeyle, bazı ülkelerdeki sendikal işçilerin bir kısmı, örgütlerinin bir siyasal partinin şubesi gibi çalışmasından ve partinin aktarma kayışı olmasından rahatsızlık duyduklarını yapılan anketlerde dile getirmişlerdir (Labbé-Croisat, 1992: 143).

İdeolojik sendikacılığın beşiği Fransa'da, 1980 sonrasında Fransız Komünist Partisi ile Genel İş Konfederasyonu CGT arasındaki ilişkilerde de bir gevşeme söz konusudur. İlişkilerdeki gevşemede, CGT'nin PCF ile "aktarma kayışı" nitelikli ilişkilerinden tabanın rahatsızlık duyması ve bu rahatsızlığın, son yıllarda örgütten istifa etme nedenleri arasında yer alması önemli rol oynamıştır. Nitekim, Komünist Partisi'nin 1996'daki 24. Kongresi'nde Konfederasyon'un bazı üst düzey yöneticilerin Komünist Parti Merkez Büro üyeliğinden ayrılmaları, keza son seçimlerde Komünist Parti'nin başkan adayı Robert Hue'yu açıktan desteklememeleri CGT ile Komünist Parti arasındaki ilişkilerin gözden geçirildiğinin ilk belirtileri sayılabilir (Labbé, 1997: 537).

1980 öncesinde ideolojik gerekçeli ara bağımlı ilişki modelinin tipik örneklerinden birini oluşturan Portekiz İşçileri Genel Konfederasyonu CGTP'nin İcra Komitesi Üyesi Jeronimo Rodrijues'in Türkiye'de katıldığı bir panelde yaptığı konuşma, bağımlılığa yakın ara bağımlı sendika-siyasal parti ilişkilerinin 1980 sonrası gözden geçirildiğini vurgulayan bir başka örnektir. Rodrijues, panelde "Artık sendikaların siyasal partilerden bağımsız bir şekilde görevlerini yapmaları zamanı gelmiştir." demiştir (Rodrijues, 1991: 108).

İdeolojik gerekçeli sendika-siyasal parti ilişkisinde sadece komünist partilerle ilişkilerde değişim yaşanmamakta; yine ideolojik gerekçeli sosyalist partilerle kurulan ilişkilerde de somut değişiklikler gözlemlenmektedir. Bu konuda yaşanan belirgin değişim, İspanya ve Fransa'daki iki sendika merkezinin sosyalist partilerle ilişkilerinde açıkça görülmektedir. 1980 öncesi İspanya Sosyalist İşçi Partisi PSOE ile organik ilişki içinde olan Genel İşçiler Konfederasyonu UGT arsındaki bağımlılığa yakın ilişkiler, 1986'dan itibaren gözden geçirilmeye başlanmış; bu iki örgüt arasındaki ilişkiler 1990 Kongresi'nde sona erdirilmiştir (Tokol, 2000: 246). Fransa'nın CGT'den sonra en büyük konfederasyonu Fransız Demokratik İş Konfederasyonu CFDT ile Sosyalist Parti arasındaki yakın ilişkiler (Launay, 1990: 422), 1980'lerin ortalarından itibaren gevşemiş; 1988 Kongresi'nde genel sekreterliğe seçilen Jean Kaspar, artık sosyalist referansı terk edeceklerini, ne sağı ne de solu destekleyeceklerini bildirmiştir (Mouriaux, 1992: 43; Mahiroğulları, 2000: 152).

Diğer taraftan, sendikacılığın, temel yapısal değişim faktörleri olan toplumsal, siyasal ve ekonomik koşullarla daima etkileşim içinde olduğu göz önüne alınırsa, 1970'li yılların sonlarına doğru gelişmiş ülkelere başlamak üzere, ekonomi

politikalarda görülen köklü değişiklikler; “neo-liberal” politikaların yeniden güç kazanması, küreselleşme süreci gibi unsurlar, sendikacılığı yeni bir kavşanın önüne getirerek pek çok bakımdan etkilemiştir. 1980 sonrası dönemde, mikro teknolojilerin kullanılmasıyla vasıfsız işçilikten uzmanlaşmaya doğru gidilmesi, ücretin kendi kanunları içinde tespit edilir hale gelerek bir anlamda pazarlık konusu olmaktan çıkması sendikaların geleneksel işlevlerini içerik olarak değiştirmeye başlamıştır. Bu bakımdan, kavşaktaki sendikacılık, yeni bir yola girmek için geleneksel rollerini gözden geçirmek durumunda kalmıştır.

Uluslararası acımasız rekabetin yaşandığı bir dönemde, çatışmacı sendikacılık anlayışının sürdürülmesinin imkânsızlığını gören kimi sendika liderleri, belirli vesayet odaklarını terk etmek pahasına, üyeleri lehine iyileştirmeler sağlayabilme bağlamında siyasal eğilimleri ne olursa olsun, iktidar partileriyle “uzlaşmacı” ilişki noktasına gelmişlerdir. Bu konudaki uygulamalara bakıldığında, iktidarda kendilerinden yana, emekten yana siyasal partiler bulunsa da, küresel krizin neden olduğu ekonomik tıkanıklar ve işgücü piyasasının giderek ağırlaşan sorunları, sendikaların hareket kabiliyetlerini sınırlamıştır. Dolayısıyla yeniden yapılanma arayışları içindeki sendikalar için artık siyasal güçlerini tam olarak kullanabilme, politik pazarlık yapabilme gibi olanakları bir hayli zorlaşmıştır (Koray, 1994: 75).

Sosyal korumacılığın giderek terk edildiği neo-liberal dönemde, sendikalar, ne siyaset yapmaktan, ne de siyasal partilerle ilişki kurmaktan vazgeçmiş olmamakla birlikte, yaptıkları siyasetin ve partilerle kurdukları ilişkilerin boyutunu ve niteliğini değiştirme durumunda kalmışlardır. Sendikaların doktriner anlayışla yeni bir toplum, yeni bir düzen oluşturmak adına yaptıkları siyasal faaliyetlerinin, öncelikle üyelerine çıkar sağlamaya yönelik “baskı grubu işlevli” eylemlere dönüştüğü gözlemlenmektedir. Nitekim son dönemde, sendikaların toplumun tümünü ilgilendiren konularda protesto mitingleri, uyarı eylemlerine daha sık başvurduklarına tanık olunmaktadır.

Günümüzde sendika-siyasal parti ilişkilerinde görülen değişimde etkili olan bir başka unsur, özellikle 1980 sonrası İngiltere, Almanya, İsveç, Hollanda, Danimarka gibi pek çok ülkede uzun yıllar iktidarda bulunan sosyal demokrat partilerin iktidarı kaybetmeleri, yerlerine genellikle liberal partilerin gelmeleri olmuştur. Diğer taraftan, 1980 sonrasında, siyasal partilerin 1980 öncesinde olduğu gibi uzun süre iktidarda kalamamaları, seçim dönemlerinde sıklıkla iktidar değişikliği yaşanması da, sendika-siyasal parti ilişkilerinde kesintilere, yeni ilişki biçimlerine neden olmuştur.

Tek partili totaliter rejimli ülkelerdeki sendikaların siyasal partilerle kurdukları “zorunlu bağımlı” ilişkilerin, siyasal rejimin totaliterlik vasfı devam ettiği sürece değişmesi uzak ihtimaldir.

Merkezi planlamalı sosyalist ülke sendikacılıklarına gelince; 1990’lı yılların başında ekonomi politikalarında önemli değişiklikler yaşanan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerindeki sendika-siyasal parti ilişkilerinde köklü bir değişimden söz etmek için henüz erkendir. Ne var ki, ekonomik ve siyasal yapıdaki değişikliklere

politikalarda görülen köklü değişiklikler; “neo-liberal” politikaların yeniden güç kazanması, küreselleşme süreci gibi unsurlar, sendikacılığı yeni bir kavşağın önüne getirerek pek çok bakımdan etkilemiştir. 1980 sonrası dönemde, mikro teknolojilerin kullanılmasıyla vasıfsız işçilikten uzmanlaşmaya doğru gidilmesi, ücretin kendi kanunları içinde tespit edilir hale gelerek bir anlamda pazarlık konusu olmaktan çıkması sendikaların geleneksel işlevlerini içerik olarak değiştirmeye başlamıştır. Bu bakımdan, kavşaktaki sendikacılık, yeni bir yola girmek için geleneksel rollerini gözden geçirmek durumunda kalmıştır.

Uluslararası acımasız rekabetin yaşandığı bir dönemde, çatışmacı sendikacılık anlayışının sürdürülmesinin imkânsızlığını gören kimi sendika liderleri, belirli vesayet odaklarını terk etmek pahasına, üyeleri lehine iyileştirmeler sağlayabilme bağlamında siyasal eğilimleri ne olursa olsun, iktidar partileriyle “uzlaşmacı” ilişki noktasına gelmişlerdir. Bu konudaki uygulamalara bakıldığında, iktidarda kendilerinden yana, emekten yana siyasal partiler bulunsa da, küresel krizin neden olduğu ekonomik tikanıklar ve işgücü piyasasının giderek ağırlaşan sorunları, sendikaların hareket kabiliyetlerini sınırlamıştır. Dolayısıyla yeniden yapılanma arayışları içindeki sendikalar için artık siyasal güçlerini tam olarak kullanabilme, politik pazarlık yapabilme gibi olanakları bir hayli zorlaşmıştır (Koray, 1994: 75).

Sosyal korumacılığın giderek terk edildiği neo-liberal dönemde, sendikalar, ne siyaset yapmaktan, ne de siyasal partilerle ilişki kurmaktan vazgeçmiş olmamakla birlikte, yaptıkları siyasetin ve partilerle kurdukları ilişkilerin boyutunu ve niteliğini değiştirme durumunda kalmışlardır. Sendikaların doktriner anlayışla yeni bir toplum, yeni bir düzen oluşturmak adına yaptıkları siyasal faaliyetlerinin, öncelikle üyelerine çıkar sağlamaya yönelik “baskı grubu işlevli” eylemlere dönüştüğü gözlemlenmektedir. Nitekim son dönemde, sendikaların toplumun tümünü ilgilendiren konularda protesto mitingleri, uyarı eylemlerine daha sık başvurduklarına tanık olunmaktadır.

Günümüzde sendika-siyasal parti ilişkilerinde görülen değişimde etkili olan bir başka unsur, özellikle 1980 sonrası İngiltere, Almanya, İsveç, Hollanda, Danimarka gibi pek çok ülkede uzun yıllar iktidarda bulunan sosyal demokrat partilerin iktidarı kaybetmeleri, yerlerine genellikle liberal partilerin gelmeleri olmuştur. Diğer taraftan, 1980 sonrasında, siyasal partilerin 1980 öncesinde olduğu gibi uzun süre iktidarda kalamamaları, seçim dönemlerinde sıklıkla iktidar değişikliği yaşanması da, sendika-siyasal parti ilişkilerinde kesintilere, yeni ilişki biçimlerine neden olmuştur.

Tek partili totaliter rejimli ülkelerdeki sendikaların siyasal partilerle kurdukları “zorunlu bağımlı” ilişkilerin, siyasal rejimin totaliterlik vasfı devam ettiği sürece değişmesi uzak ihtimaldir.

Merkezi planlamalı sosyalist ülke sendikacılıklarına gelince; 1990’lı yılların başında ekonomi politikalarında önemli değişiklikler yaşanan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerindeki sendika-siyasal parti ilişkilerinde köklü bir değişimden söz etmek için henüz erkendir. Ne var ki, ekonomik ve siyasal yapıdaki değişikliklere

paralel olarak emek-sermaye ilişkilerini düzenleyecek yeni yasal çerçevenin henüz hazırlanmadığı bu ülkelerde, yakın gelecekte böyle bir değişimin yaşanması kuvvetle muhtemeldir. Kaldı ki, daha şimdiden, Rusya'da 7 Ekim 1998'de "Rusya Bağımsız Sendikalar Federasyonu" tarafından Cumhurbaşkanı'nın istifa ettirilmesi ve reform programlarında köklü değişiklikler yapılması amacıyla 25 milyon işçinin katıldığı büyük bir eylem gerçekleştirilmiştir (Zalekselov, 1999; 131).

Sonuç

Sendikacılık, kuruluş yıllarında siyasal fonksiyonunu daha ziyade yasallık kazanmak, ekonomik ve sosyal kazanımlar elde etmek amacıyla kullanmış; giderek ideolojilerin sendikalar içinde taban oluşturmasıyla doktriner/ideolojik ya da ideoloji dışı kalarak ekonomik/pragmatik sendikacılık adı altında iki kavşaklı bir yol ayrımına gelmiştir. Bu yol ayrımında doktriner/ideolojik sendikacılık anlayışını benimseyen sendikaların, ekonomik sendikacılık anlayışını benimseyenlere oranla siyasal fonksiyonlarını diğer iki fonksiyonlarından daha etkin kullandıkları gözlemlenmiştir. Zira, doktriner sendikacılığın genel olarak düzen karşıtı ideolojilerden etkilendiği göz önüne alındığında, bu tip sendikacılık, mevcut ekonomik ve siyasal rejim yıkılmadıkça işçilerin ulusal hasıladan hak ettikleri payı almalarını mümkün görmemiştir. Bu bağlamda, doktriner sendikacılık anlayışında sendikaların aslî işlevi, mevcut düzeni değiştirmek amacıyla yoğun siyasal faaliyetlerde bulunmayı gerektirmiştir. Doktriner sendikalar, topluma yeni bir şekil vermek isterken, ideolojilerinin örtüştüğü siyasal partilerle yakın ilişkiler kurmuşlardır. Bu tür sendikaların partilerle kurduğu ilişkiler, genelde "ara bağımlı model" ilişkilerine örnek oluşturmuştur.

Ekonomik/pragmatik sendikacılık anlayışını benimseyen sendikaların siyaset yapmayacakları gibi bir özellik söz konusu değildir. Bu tip sendikaların siyasal faaliyetleri, daha ziyade meslekî/ekonomik çıkarların gerçekleştirilmesine yöneliktir. Meslekî/ekonomik sendikacılık anlayışını benimseyen sendikalar da, siyasal partilerle ilişki kurmuşlar; ancak bu tip sendikaların siyasal partilerle kurduğu ilişkiler, her iki örgütün karşılıklı bağımsızlığı ilkesine dayandırılmış; dolayısıyla bağımsız ilişki modeli içinde yer almıştır.

1973 Petrol Krizi sonrasında Keynezyen ekonomi politikalarının terk edilip sıkı para politikalarının benimsenmesi, devletin ekonomiye müdahaleden ve refah politikalarından vazgeçmesi anlamına gelen "neo-liberal" bir dönem başlatmıştır. Dolayısıyla öncelikle gelişmiş ülkelerde uygulamaya konulan yeni liberalizm, 1980 sonrasında bu ülkelerin endüstri ilişkilerinde önemli değişikliklere neden olmuş; sendikaları siyasal sistemin dışında tutmaya çaba sarf etmiştir. Bu durum, kuşkusuz sendika-siyaset ve sendika-siyasal parti ilişkilerine köklü değişiklikler getirmiştir.

Ekonomi politikadaki değişimin etkilerinin yanı sıra, sendika-siyaset ve sendika-siyasal parti ilişkilerinde yeni bir döneme girilmesini etkileyen bir başka faktör, 1980 sonrası ideolojik/doktriner sendikacılığın önemli referanslarından biri Marksizm'in bireyci piyasa ekonomisi karşısındaki güç kaybıdır. Bu süreç, doktriner

sendikaların ideolojik yakınlık duyduğu partilerle kurdukları ara bağımlı ilişki türü üzerinde etkili olmuş; “ara bağımlı ilişki”lerden “bağımsız ilişki”lere doğru geçiş eğilimi başlatmıştır.

Neticede, söz konusu faktörler, sendika-siyaset ve sendika-siyasal parti ilişkilerini nitelik olarak etkilemiştir. Her şeyden önce, neo-liberal dönemde sendikaların siyaset yapma gerekçeleri ve yolları değişmiş; “baskı grubu işlevli” siyasal faaliyetlere ağırlık verilmiştir. Söz konusu faktörler, sendika-siyasal parti ilişkilerini ise, “ilişki türü” bakımından etkileyerek sendikaların siyasal partilerle bağımlıya yakın ilişki kurma eğilimlerini zayıflatmıştır. Sosyal siyasetçi R. Mouriaux ve J. Capdevielle’nin “Fransa’da Sendika-Siyasal Parti İlişkileri” başlıklı makalelerinde dedikleri gibi, “Günümüzde sendika-siyasal parti ilişkileri hakkında yapılan tüm konuşmalarda sendikal bağımsızlığın gerekliliği” üzerinde durulmaktadır. Geçmişte belirli bir partiye yakın duran sendikalar, bu partilerle ilişkilerini gözden geçirme durumunda kalmış; en azından vesayet odağı partiler karşısında “örgütsel bağımsızlıklarını” ön plana çıkarmaya özen göstermek eğilimine girmişlerdir.

Türkiye’deki sendika-siyasal parti ilişkileri dünyadaki değişim/dönüşüm doğrultusunda gelişme göstermiştir. Doktriner sendikacılığın bu ülkedeki temsilcilerinden DİSK’in yeniden faaliyete geçtiği 1992 sonrasında siyasal partilerle vesayet odaklı ilişki kurmadığı, yine MİSK ve Hak-İş konfederasyonlarının 1980 öncesinde yakın ilişki kurduğu partilerden koptuğu, Türk-İş’in ise partilerüstü politika ilkesini sürdürdüğü gözlemlenmektedir.

KAYNAKÇA

- AKÇAYLI, Nurhan (1983). **Sendika Teorisi**, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa.
- AKGEYİK, Tekin (1993). **Sendika-Siyaset İlişkisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ARCQEtienne-BLAISE Pierre(1996). "Les Syndicats en Belgique", U. L. B, Bruxellles.
- CAPDEVIELLE, Jaques-MOURIAUX, René (1973). **Les Syndicats Ouvriers en France**, Armand Colin, Paris.
- CAPDEVIELLE, Jaques-MOURIAUX, René (1989). "Les Rapports Partis-Sendicats en France" **Ideologies, Partis Politiques**, Presses de la Fondation nationale, Paris.
- ÇAM, Esat (1990). **Siyaset Bilimine Giriş**, Der Yayınları, İstanbul.
- DAVER, Bülent (1993). **Siyaset Bilimine Giriş**, 5. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- DEMİR, Fevzi (1992). "Dünyada ve Türkiye'de İşçi Hareketleri", **90'lı Yıllarda Dünya ve Türkiye**, Öz İplik-İş Sendikası Yayını, Ankara.
- DEMİRCİOĞLU, Murat (1987). **Dünyada İşçi Sendikacılığı**, Basisen Yayını İstanbul.
- DERELİ, Bengü (1988). **Karşılaştırmalı Sendikacılık Hareketleri ve Endüstri İlişkileri Teorisi**, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, İstanbul.
- DUVERGER, Maurice (1967). **Sociologie politique**, Presses universitaires de France, Paris.
- EROL, Ahmet (1994). **Demokrasi Örgütlenme Özgürlüğü ve İsveç Örneği**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ERSOY, Zeynep (1995). **Sendika Siyasi Parti ilişkileri TKP-DİSK ilişkisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- European Trade Union Institute (1986). **The Trade Union Movement in Spain**, Info 17, Brussels.
- European Trade Union Institute (1987). **The Trade Union Movement in Denmark**, Info 22, Brussels.
- EYRENCİ, Öner (1984). **Sendikalar Hukuku**, Basisen Yayınları, İstanbul.
- İŞIKLI, Alpaslan (1995). **Sendikacılık ve Siyaset**, C. I, Öteki Yayınevi, Ankara.
- KAPANİ, Münci (2000). **Politika Bilimine Giriş**, 12. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- KOÇ, Yıldırım (1986) **Türk-İş Neden Böyle? Nasıl Değişecek Alan** Yayıncılık, İstanbul.
- KOÇ, Yıldırım (1988). **Sendikaların Siyasal Partilerle İlişkileri**, Yol-İş Sendikası Yayını, Ankara.
- KOÇ, Yıldırım (1997). **Sendikalar, Siyaset, Siyasal Parti**, Yol-İş Yayını, Ankara.
- KORAY, Meryem (1994). **Değişen Koşullarda Sendikacılık**, Tüses Yayını, İstanbul.
- KORKUSUZ, M. Refik (2003). **Dünyada İşçi Sendikalarının Faaliyetleri**, İzmir.
- KUTAL, Gülten (1977). **Türkiyede İşçi Sendikacılığı**, İ.Ü. Fakültesi Yayını, İstanbul.

- KUTAL , Metin (1966). "Mevzuatımızda Sendikalara Yasak Edilen Faaliyetler", İ. Ü. **İktisat Mecmuası**, C. 25, İstanbul.
- KUTAL, Metin (1986). "Sendikaların İşlevlerinde Çağdaş Gelişmeler ve Türk Hukukunda Durum", **İktisat ve Maliye Dergisi**, C. 33, Sayı: 4. Ankara.
- LABBE, Dominique (1997). "Les Principales Fédérations, Confédérations syndicales de Salariés", **L'Etat de France**, Editions La Découverte, Paris.
- LABBE Dominique-CROISAT Maurice (1992). **La Fin des Syndicats?**, L'Harmattan, Paris.
- LAUBIER, Patrick de (1986). **Histoire et Sociologie du Syndicalisme XIX-XX. Siecle**, Masson, Paris.
- LAUNAY, Michel (1990). **Le Syndicalisme en Europe**. Imprimerie nationale, Paris.
- LEFRANC, Georges (1971). **Le Syndicalisme en France** Que Sais-Je, Paris.
- MAHİROĞULLARI, Adnan (2000). **1980 Sonrası Türk ve Fransız Sendikacılığı**, Kamu-İş Yayını, Ankara.
- MANTSIOS, G (1998). **A New Labor Movement For a New Century**, Monthly Labor Press, New York.
- MILLEN, Bruce H (1968). "Gelişen Ülkelerde Sendikacılık ve Siyaset", **Sosyal Siyaset Konferansları**, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, XIX. Kitap, İstanbul.
- MOURIAUX, René (1982). **La CGT**, Editions du Seuil, Paris.
- MOURIAUX René (1985) **Syndicalisme et Politique**, Editions Ouvriers, Paris.
- MOURIAUX, René (1992). **Le Syndicalisme en France**, Que sais-Je?, Paris.
- MURAT, Sedat (1992). "Japon Çalışma Hayatı", **Sosyal Siyaset Konferansları**, 37-38. Kitap, İ. Ü. Yayını, İstanbul.
- RODRIJUES, Jeronimo (1991). **16. Kuruluş Yıldönümü Etkinlikleri**, Hak-İş, Ankar
- SAGNES, Jean (1994). **Histoire du Syndicalisme dans le Monde**, Privat, Toulouse.
- TALAS, Cahit (1972). **Sosyal Ekonomi**, A.Ü. SBF Yayınları, Ankara.
- TALAS, Cahit (1976) "İşçi Sendika Politika Parti İlişkileri Tebliği", **İşçi Sendika Politika Parti İlişkileri**, Türk-İş Yayınları, Ankara.
- TOKOL, Aysen (2000). **Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Sendikal Hareket**, Vipaş Yayını, Bursa.
- TUĞ, Adnan (1992). **Sendikalar Hukuku**, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara.
- TUNA, Orhan (1955). "Sendikacılık ve Siyaset", **Sosyal Siyaset Konferansları**, VII. Kitap, İ. Ü. İ. F. Yayınları, İstanbul.
- TUNCAY, A. Can (1981). "Sendikaların Faaliyetlerinin Yasal Düzenlenmesi Üzerine Düşünceler", **TÜTİS**, C. 5, Sayı: 4.
- ÜNSAL, Engin (1998). "Sendikalar ve Politika", **Metin Kutal'a Armağan**, TUHİS Yayını, Ankara.
- YALÇINTAŞ, Nevzat (1976). "İşçi Sendika Politika Parti İlişkileri Tebliği", **İşçi Sendika Politika Parti İlişkileri**, Türk-İş Yayınları, Ankara.

- ZAİM, Sabahattin (1976). "İşçi Sendika Politika Parti İlişkileri Tebliği", **İşçi Sendika Politika Parti İlişkileri**, Türk-İş Yayınları, Ankara.
- ZALEKSELOV, Ermek (1999). "Globalleşme Sürecinde Uluslararası Sendikal Hareket ve Bölgesel Sendikal İşbirliğinin Geliştirilmesi", **Globalleşme ve Uluslararası Sendikal Hareket**, Hak-İş Yayını, Ankara.